

ФОРМИ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОЇ КОНФРОНТАЦІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ: ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ

У статті, на прикладі Придністровської Молдавської Республіки, досліджено проблему політико-ідеологічної конфронтації при регіональному самовизначенні. Розглянуто чинники актуалізації конфліктогенного потенціалу на території Молдови. Проаналізовано перспективи вирішення придністровського питання у контексті перерозподілу впливу у регіоні Центрально-Східної Європи на користь нових центрів політичного тяжіння.

Ключові слова: територіальні конфлікти, невизнана держава, суверенітет, Придністровський регіон, Молдова, зовнішня політика.

Добровольская А.Б. Приднестровский конфликт как форма политико-идеологической конфронтации на постсоветском пространстве.

В статье на примере Приднестровской Молдавской Республики, исследована проблема политико-идеологической конфронтации при региональном самоопределении. Рассмотрены факторы актуализации конфликтного потенциала на территории Молдовы. Проанализированы перспективы решения приднестровского вопроса в контексте перераспределения влияния в регионе Центрально-Восточной Европы в пользу новых центров политического притяжения.

Ключевые слова: территориальные конфликты, непризнанное государство, суверенитет, Приднестровский регион, Молдова, внешняя политика.

Dobrovolskaya A.B. Transnistrian conflict as a form of political and ideological confrontation in the Post-Soviet space.

In the article on the example of the Pridnestrovie Moldavian Republic the problem of ideological confrontation in regional self-determination was investigated. The factors that enhance the conflict potential in the territory of Moldova are considered. The prospects of solving problem of the Pridnestrovie in the region of Central-Eastern Europe are analyzed.

Keywords: territorial conflicts, an unrecognized state, sovereignty, the Transnistrian region, Moldova, foreign policy.

У період розпаду СРСР політичні реформи в центрі започаткували трансформаційні процеси в республіках, спрямувавши вектор політичного розвитку у бік суверенізації. Ці процеси відбувалися в обстановці суспільних криз і політико-ідеологічної конфронтації, викликаючи коливання у внутрішній і зовнішній політиці нових незалежних держав пострадянського простору. Широка дестабілізація, яка супроводжувала перехідний період, у деяких з

пострадянських республік нерідко призводила до політичної мобілізації, під час якої регіони виступали як спірні території, і самостійні політичні актори. Під час цих конфліктів перед центром нерідко поставало питання перегляду статусу регіону, зокрема до його повного відділення. У контексті відцентрових процесів, які відбувалися на пострадянському просторі, підхід ООН до дотримання територіальної цілісності та непорушності кордонів держав піддавався перегляду. До того ж одні утворення отримували незалежність і суверенітет, інші - лише право на внутрішнє самовизначення (територіальні автономії, національно-культурні автономії), треті залишалися у складі колишньої держави і т.п.

Нині процес національно-державного самовизначення колишніх союзних республік формально завершений. Однак не всі пов'язані з ним надії та очікування зацікавлених сторін знайшли своє практичне втілення, як наслідок, деякі з нових незалежних держав успадкували невирішені у минулому проблеми. Однією з таких проблем стала конфронтація, що виникла у період перебудови на території сучасної Молдови.

Проголошення республіканського суверенітету і, відповідно, відмова від участі у всесоюзному референдумі про Збереження СРСР, на тлі кризи самоідентифікації призвело для Республіки Молдова (РМ) територіальним розколом. Придністров'я пішло проти політики національно-орієнтованого центру, що згодом проявило себе політичною мобілізацією регіону. Накопичений з радянського періоду конфліктний потенціал перейшов у військове протистояння, яке вдалося зупинити лише завдяки втручання міжнародних посередників. У результаті, на політичній карті Молдови з'явилася самопроголошена Придністровська Молдавська Республіка (ПМР), на яку припадала 1/8 території країни, і 40% економічного потенціалу МРСР (зокрема Молдавський металургійний завод і Молдавська ГРЕС). З того часу у Зоні безпеки в ПМР (понад 200 км уздовж Дністра) залишається миротворчий контингент російських, придністровських та молдовських військових. Хоча ця миротворча місія визнана однією з найуспішніших у світі, політико-ідеологічна конфронтація значно ускладнила процеси розбудови державності в Молдові. Необхідність врегулювання Придністровського конфлікту стала, можливо, найсерйознішим випробуванням для республіки. На порядок денний трансформаційного періоду РМ крім економічних проблем постали такі питання, як переосмислення статусу центру і регіонів, нечіткі і спірні кордони, а також значний конфліктний потенціал, заснований на попередній міграційній політиці та виникненні великих діаспор.

Незважаючи на активне сприяння міжнародних посередників (учасниками переговорів з проблеми «цілісності РМ і статусу ПМР», окрім самих РМ і ПМР, є РФ, Україна і ОБСЄ - як посередники, а також ЄС і США у якості спостерігачів), нині Республіка Молдова залишається однією з держав пострадянського простору, яка має на своїй території невирішений територіальний конфлікт.

Зазвичай, в основі проблем навколо невизнаних держав на пострадянському просторі лежали політичні, економічні, або соціокультурні та

релігійні чинники і т.п. У подібних конфліктах широко використовувався і етнічний фактор. Однак окремі конфлікти в цілому не можна віднести до міжетнічних у наслідок відсутності в суперечці етнічного компонента. Що стосується відносин між Кишиневом і Тирасполем, то конфлікт між ними є за своєю суттю «конфліктом ідентичностей», викликаним правовою неврегульованістю виходу колишніх союзних республік з СРСР, загрозою румунізації Молдови, і, як наслідок, прагненням населення Придністров'я до самовизначення на основі власної системи цінностей.

Традиційно Придністровський конфлікт локалізують у межах березня-липня 1992 р., а його початком вважають збройне протистояння в Дубоссарах 2 березня. Разом з тим, збройна фаза конфлікту була лише кульмінацією протистояння. Референдум про створення ПМР відбувся наприкінці 1989 р. - початку 1990 р., перші збройні сутички - у листопаді 1990 р, захоплення сепаратистами адміністративних будівель, формування власних адміністративних структур і збройних формувань у 1991-1992 рр.

Формальним приводом до виникнення протистояння регіону і центру стало прийняття Закону РМ «Про функціонування мов на території Молдавської РСР». Ігнорування вимоги значної частини населення закріпити за російською мовою статус другої державної призвело до посилення соціальної напруги в республіці. Після численних мітингів і акцій протесту 2 вересня 1990 р. в Тирасполі, на II Надзвичайному з'їзді депутатів усіх рівнів Придністров'я, було проголошено створення Придністровської Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки, а 25 серпня 1991 р. Верховна Рада ПМРСР прийняла «Декларацію про незалежність ПМРСР» (з 5 листопада 1991 року - Придністровська Молдавська Республіка). Спроба наведення молдовською владою «конституційного ладу» в Придністров'ї у березні-червні 1992 р., під час якої Румунія надала Молдові військову допомогу, призвела до трагічних наслідків і, як зазначають молдовські дослідники: «стала певною точкою неповернення до ситуації 2 вересня 1990 р. (утворення ПМР)» [1]. 21 липня 1992 р. в Москві між президентом Молдови Мірча Снегуром і президентом Росії Борисом Єльциним у присутності лідера Придністров'я Ігоря Смірнова було підписано угоду «Про принципи врегулювання збройного конфлікту».

Сторони визнали територіальну цілісність Молдови та погодилися на двосторонні заходи щодо відведення збройних формувань по лінії протистояння, створення буферної зони, розміщення спільних миротворчих сил, до складу яких увійшли військові від Придністровської Молдавської Республіки, Молдови, Росії та 10 військових спостерігачів від України. Відведення сил стало початком заморожування конфлікту, однак територіальна цілісність Молдови залишилася лише на папері. Придністровський конфлікт призвів до поділу країни, а також молдовської економіки по лінії Дністра. Територіальний розкол поклав початок нового періоду розвитку, як Республіки Молдова, так і Придністровської Молдавської Республіки, які вибудовували індивідуальну внутрішню і зовнішню стратегію у відповідності з власною логікою державного будівництва. РМ стала унікальною у своєму роді державою, в якій при збереженні формальної

цілісності функціонують два Міністерства Закордонних Справ, одним з основних пріоритетів діяльності яких є налагодження зв'язків між двома частинами розділеної по Дністру держави.

Придністровське протистояння, як і більшість регіональних зіткнень пострадянського періоду, перетворилося у форму «замороженого» конфлікту. Ця територія і досі є латентним осередком політичної напруги. У зв'язку з цим дослідження факторів, які впливають на виникнення регіональних конфліктів та переростання деяких з них у збройну форму, сприяють поглибленню уяви про перспективи можливого зниження деструктивної ролі конфліктогенних чинників. Вивчення специфіки конфліктів, передумов, а також аспектів їх актуалізації дозволяє визначити систему інструментарію протидії деструктивним впливам та розробляти напрями врегулювання.

Утворення політично нестабільної території в РМ було зумовлено низкою історичних, соціально-економічних та етнічних характеристик регіону, а відповідно і проблемами з визначенням ідентичності. Придністровському конфлікту складно дати однозначну характеристику, на перший план тут виступають питання взаємин національних еліт і держави, політизації етнічності як засобу мобілізації, відносин правлячих еліт і мас. На відміну від інших конфліктів на пострадянському просторі, де етнічний компонент був домінуючим, Придністровський конфлікт не є цілковито етнічним за характером. Його швидше слід розглядати як політичний конфлікт, конфлікт еліт та ідентичностей. У 1990-х рр. щодо утворень, подібних Придністров'ю, на пострадянському просторі використовувався термін «самопроголошена держава». Однак проголосити себе і стати державою - це різні за характером дії. Основними критеріями, за якими утворення «де факто» може бути віднесено до категорії держав є наявність необхідних державних інститутів та їх дієздатність, присутність державної атрибутики, внутрішній суверенітет і проведення незалежної внутрішньої і зовнішньої політики (зокрема вибори, референдуми і т.п.). До таких критеріїв відносять також державну ідентичність і наявність реальних можливостей для реінтеграції.

Прихильники придністровської державності, у першу чергу - придністровські дослідники вважають, що нині у Придністровській Республіці наявні усі ознаки і атрибути державного утворення, яке відбулося. Придністров'я веде державне будівництво, має власну економічну політику та інтенсивно розвивається як суб'єкт світового історичного процесу. Однак офіційно на даний момент Придністровська Республіка перебуває у складі Молдови. Вона не має статусу визнаної світовим співтовариством держави і не визначається як суб'єкт міжнародної політики. «Де юре», у рамках юридично оформлених кордонів, Придністров'я має особливий правовий статус Автономного територіального утворення підпорядкованого Молдові. Більшість суб'єктів світової політики застосують у якості основної характеристики Придністровської Республіки та інших аналогічних утворень на пострадянському просторі термін «невизнана держава».

У контексті політичного статусу Придністров'я використовується термін анклав – територія, оточена з усіх боків територією іншої держави, або частина території однієї держави, яка не має з основною частиною своєї держави спільних кордонів і оточена чужою територією. Використання цього терміну, наприклад, у вигляді «проросійський анклав», говорить про орієнтацію політики Придністровської Республіки на Російську Федерацію.

Політична еліта та наукові кола незалежної Молдови сприймають Придністров'я як сепаратистське утворення. Аналогічну позицію займають Румунія, Сполучені Штати, Україна. Застосування цього терміна підкреслює незаконність дій керівництва Придністровської Республіки щодо реалізації відцентрових тенденцій. Водночас, виникнення Придністровського конфлікту не стало проявом сепаратизму на території новоствореної держави. Сепаратизм передбачає вихід з існуючої системи, або її руйнування з метою оформлення власної державності, а ПМР заявила свої претензії на незалежність одразу за фактом припинення існування СРСР. Наразі поняття «Придністровський конфлікт» характеризує стан відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям, яке визначається невирішеністю питання про міжнародно-правовий статус ПМР (незалежна держава, суб'єкт молдовської конфедерації чи федерації, частина унітарної держави Республіка Молдова і т.п.). Особливий тон тут задає і проблема російськомовного населення, з якою зіткнулися майже усі нові незалежні держави пострадянського простору.

Процес врегулювання Придністровського конфлікту не є стабільним: після «заморозки» конфлікту були етапи значного просування у переговорному процесі, які змінювалися періодами стагнації, а потім «заморожуванням» самого процесу врегулювання. Ця обставина стала наслідком низки причин - різницею підходів сторін до процесу врегулювання, непримиренністю позицій правлячих еліт Молдови і Придністров'я, впливом зовнішніх факторів, зокрема сил, зацікавлених у збереженні «статус-кво» в регіоні.

Позиції таких вагомих суб'єктів міжнародної політики як Росія, США, ЄС, міжнародні організації та військово-політичні блоки впливали і продовжують впливати на ситуацію у регіоні Придністров'я. На даний момент переговорний процес далекий від свого завершення, оскільки геополітична складова придністровського протистояння вийшла на перший план у процесі його врегулювання. Через особливості територіального розташування придністровський регіон став чинником боротьби за сфери впливу. Вагому роль відіграє Росія, яка сприймає Придністров'я як інструмент протидії просуванню НАТО у південно-східному напрямку Європейського регіону.

Прагнення відновити або зберегти контроль, над Молдовою, використовуючи Придністровський конфлікт як важіль тиску на неї, у політиці Росії вбачає більшість молдовських дослідників (О. Нантой, Д. Минзерарь,) [2; 3]. У монографії В. Матяша у цьому відношенні ключовою думкою є те, що завдяки придністровському питанню та 14-й армії, Москві без зайвих витрат вдавалося підтримувати традиційні геополітичні позиції у досить важливому регіоні Південно-Східної Європи, який є для неї одним з «вікон» до Європи [4].

В. Колосов також визнавав, що придністровське протистояння дозволяє Росії вести геополітичне змагання з Заходом підтримуючи свої позиції [5].

Придністровський фактор визначався у якості чинника забезпечення інтересів Росії у регіоні і в роботах більшості авторів з ПМР. При цьому вони відзначали подвійність політики Росії, яка в 2000-і рр., з одного боку, декларувала свої наміри як підтримку співвітчизників у Придністров'ї, зокрема, через запобігання стрімкій румунізації Молдови, а з іншого, - намагалася зберегти свої позиції і вплив на ситуацію у регіоні. Водночас керівництво Росії піддавало різкій критиці придністровських авторів за нерішучість і використання Придністров'я в якості «розмінної монети у політичних іграх» з Молдовою та Заходом [6, 7].

Оцінку позиції Росії у придністровському питанні крізь призму її протистояння з Заходом дав відомий американський аналітик Ч. Кінг. Він зазначав, що Росія взяла активну участь у придністровському протистоянні після того, як навесні 1992 р. виникла загроза її інтересам у сфері безпеки у цьому регіоні [8].

Німецькі автори відзначали, що гегемоністські амбіції Москви проявлялися в її тиску на Молдову за допомогою енергетики та придністровської проблеми. Придністров'я, на їхню думку, вже з середини 1992 р. було для Росії тим «якорем», який стримував рух Кишинєва у бік Заходу. Так Ф. Кюхлер зауважував, що політика Москви у Придністров'ї - стала проекцією російських інтересів у регіоні Південно-Східної Європи [9].

У руслі такого ж розуміння політики Росії на євразійському просторі написана одна з фундаментальних робіт, присвячених пострадянським конфліктам, Д. Лінча. Він зазначав, що Москва з 1992 р. керувалася у Молдові стратегією «збройного переконання», під час якого сила застосовується у символічному вигляді, а миротворча операція слугує національним інтересам головного миротворця. Коли вимоги Росії виконувалися, вона припиняла тиск і була готова до економічної допомоги. Д. Лінч підкреслював, що для Росії було важливо запобігти втручання інших держав та міжнародних організацій у її політику на євразійському просторі, і вона різними засобами впливала на ситуацію у Придністров'ї [10].

Нещодавно щодо придністровської проблеми почали застосовувати термін «гібридна війна». У липні 2018 р., в зв'язку з підвищенням активності Росії на території ПМР, спікер молдовського парламенту Андріан Канду зазначав, що «те, що відбувається в Молдові, можна назвати гібридною війною на рівні кібератак і пропаганди». Він зауважив, що загрози з боку Росії, пов'язані з поставками газу і електроенергії для Молдови [11].

Феномен «гібридних війн» розглядається дослідниками як найбільш поширена форма конфлікту XXI ст. У період кінця 1990-х - початку 2000-х рр., такий тип конфліктів асоціювався з недержавними іррегулярними силами. Звернення до цієї проблематики було обумовлено як кризою теорії і практики класичних війн так і різноманіттям новітніх форм збройних конфліктів. Узагальнюючи сучасні тенденції у сфері ведення війн, Мартін Кревельд у книзі

«Трансформація війни» констатував, що в міру того «як традиційні форми збройних конфліктів відходять у минуле, з'являються нові, які готові прийти їм на зміну» [12]. Дослідники підкреслювали, що «гібридна війна під керівництвом держави, ще більш складна, оскільки вона може також включати деякі з «нових нерегулярних» підходів, які недоступні недержавним суб'єктам» [13].

Це новий вимір війни, який характеризує не фізичне усунення противника, а його внутрішнє ослаблення. Втрачається відмінність між війною і миром. Війна стає нелінійною, в ній відсутні як чітка лінія фронту, так і однозначно певні противники. Гібридна війна звернена до населення як цілі, оскільки відійшовши від фізичного простору, вона проявляється в метафізичному вимірі. Це може бути економічна, торгівельна, фінансова війна, а також зіткнення у сфері сенсів та інтерпретацій, яке можна позначити як інформаційний або навіть віртуальний тип війни. Даний тип конфлікту включає інформаційно-психологічні операції і є, по суті, комплексом спланованих дій, що мають за мету зміну поглядів противника, союзника або нейтральних аудиторій у вигідну для ініціатора такого впливу сторону.

Використані під час Придністровського конфлікту 1990-1992 рр. методи, засоби, ідеологічні прийоми, а також його проміжний підсумок - створення непідконтрольного легітимним державним органам анклаву, дозволяє віднести цей конфлікт до категорії «гібридних». Це був досвід, який дозволив Росії відпрацювати необхідні для проведення подібних операцій навички (що згодом проявило себе у спробі створення відповідних сепаратистських утворень на території України). Серед характерних для інформаційних війн підходів, застосованих РФ у Придністровському конфлікті, дослідники виділяли: дегуманізацію противника (поширення відомостей про його жорстокість та нелюдність), маніпуляцію історичними фактами, дискредитацію керівництва країни, її збройних сил і сил правопорядку, формування негативного ставлення до спроб держави відновити контроль над сепаратистським регіоном тощо. [14].

У цьому контексті варто зазначити ефективність російської пропаганди, якій вдалося створити негативний образ влади РМ та молдаван у суспільній свідомості. Водночас використані міфи, шаблони, меми, формували співчутливе ставлення до сепаратистів: їх сприймали як «інтернаціоналістів», «захисників культурної самобутності». Найбільш поширеними ідеологічними прийомами стало використання лексики, яка відроджувала стереотипи радянського часу: намагання представити боротьбу сепаратистів як продовження «Великої Вітчизняної війни», спроби всіляко підкреслити «народний» характер сепаратистських рухів. Натомість відновлення конституційного порядку і боротьба з сепаратизмом і тероризмом з боку сил правопорядку РМ зображувалися як агресія однієї держави проти іншої.

Для прихильників ідеї «руського міра» перешкоджання подальшому просуванню НАТО на Схід, як і нейтралізація інтеграції Молдови з Румунією (поки та є членом НАТО), стали вагомими складовими західного вектора політики відродження могутності Росії [15]. Росія зацікавлена у збереженні РМ в орбіті свого впливу як стратегічно важливого об'єкту між Чорним морем і

Балканами. Російські експерти визнають: «Придністров'я - це територія, яка замикає рухливість кордону Балкан. Хто нею володіє, той має вихід на всі балканські держави» [16].

Прийнята наприкінці грудня 2014 р. військова доктрина РФ ставила наближення військової інфраструктури НАТО до своїх кордонів на одне з перших місць серед основних зовнішніх небезпек [17]. Відповідно і створення «санітарного кордону» між Росією і Європою, розцінювалося як пріоритетне завдання для російської зовнішньої політики, а придністровське питання слугувало чинником реалізації геополітичних інтересів у регіоні Південно-Східної Європи. Нині на території Придністровської Молдавської Республіки, згідно зі статтями 2 і 4, підписаної в 1992 р. Угоди про принципи мирного врегулювання Молдово-Придністровського конфлікту, знаходяться російські миротворці (приблизно 400 осіб). Окрім того, у Придністров'ї розміщена Оперативна група російських військ, яка була створена 1 липня 1995 р. на базі 14-ї гвардійської армії, і налічує близько 1,4 тис. військовослужбовців. На військових складах села Колбасна Рибницького району, що на лівому березі Дністра, з радянських часів зберігається понад 20 тисяч тонн боєприпасів. У 1999 р. на Стамбульському саміті ОБСЄ Росія взяла зобов'язання вивести свої війська. Цьому документу виповнилося більше 20 років, а Обмежена група російських військ, і досі розташована на території невизнаного Придністров'я. Згідно з домовленостями 1997 р., РФ має право збільшити військову присутність до 2 тис. осіб. На такому сценарії наполягає Тирасполь, напроти вагу Кишиневу, який ратував за виведення російського військового контингенту.

Переговорний процес щодо Придністровського врегулювання, формат якого неодноразово змінювався, гальмує різниця підходів сторін щодо визначення адміністративно-правового статусу ПРМ. У 2003 р., у межах заходів щодо врегулювання Придністровського конфлікту, РФ було запропоновано Меморандум «Про основні принципи державного устрою об'єднаної держави» («Меморандум Козака»), який передбачав реінтеграцію Придністров'я з РМ як федеративної одиниці з особливим статусом на умовах широкої автономії («асиметрична федерація»). Президент Молдови В.Н. Воронін не підтримав російську ініціативу, мотивуючи свою відмову тим, що прийняття документу без узгодження його положень з міжнародними організаціями є невчасним.

Натомість у підписаній у Москві 18 березня 2009 р. спільній заяві президентів Молдови, Придністров'я та Росії відзначалася доцільність трансформації діючої в регіоні російської миротворчої місії в мирогарантійну операцію під егідою ОБСЄ. На зустрічі президента Росії Д. Медведєва і канцлера Німеччини А. Меркель, що відбулася в 2010 р., було підписано інший меморандум, який пропонував створити російсько-європейський комітет для вирішення Придністровського конфлікту. Цей проект піддався критиці з молдовської і румунської сторони, як повторна спроба розвернути Молдову у бік федералізації, а з російської сторони – як спроба зрадити інтереси ПМР.

Враховуючи, що Росія на той час вже втратила свою військово-політичну перевагу в регіоні, скоріше слабкість, ніж сила підштовхувала її як до

партнерських відносин з західноєвропейськими країнами, ЄС і НАТО, так і до політики взаємоприйнятних компромісів. Прагнення трансатлантичного блоку обмежити вплив Росії у Центрально-Східній Європі, проявлялося у подальшому посиленні контролю з його боку над миротворчою місією в Придністров'ї.

Нині ЄС має статус спостерігача у переговорному форматі «5+2» (Молдова, Придністров'я – сторони конфлікту; Росія, Україна – гаранти і посередники; ОБСЄ – посередник; Євросоюз і США – спостерігачі). Місія ОБСЄ приєдналася до переговорного процесу у 1993 р. (після завершення активної стадії збройного конфлікту), а Україна – у 1995 р. Румунія не увійшла ні в один з форматів Молдово-Придністровського врегулювання. Попри відсутність відповідного формального статусу, як член ЄС, вона висловлює свій погляд на перебіг переговорного процесу і відіграє активну роль у процесі перерозподілу сил у регіоні. У квітні 2005 р. президенти України і Румунії В. Ющенко і Т. Бесеску створили двосторонню комісію з проблем врегулювання Придністровського конфлікту [18]. Нині і Румунія і Україна зацікавлені у збереженні європейського курсу Молдови, та протидії російським сценаріям врегулювання придністровської проблеми.

Політика України щодо Придністров'я спрямована на трансформування миротворчих сил у міжнародний механізм та розширення військової і політичної присутності у регіоні її стратегічних партнерів (ЄС і США). Український план, запропонований у квітні 2005 р. («план Ющенко»), передбачав створення групи моніторингу в складі ОБСЄ та інших міжнародних організацій, більш широке залучення США і ЄС у процес мирного врегулювання. Однак, ця ініціатива, як і пропозиції України, зроблені у 2013 р., під час її головування в ОБСЄ, не були реалізовані, через відсутність консенсусу щодо статусу Придністров'я – в першу чергу, внаслідок позиції Росії, яка зберігає провідну роль у переговорному процесі і має важелі впливу на ПМР. Україна виступає проти федералізації Молдови, та будь-якої «широкої автономії», а також проти присутності російських військ на території регіону. Загалом, проти просування моделі гегемонії Росії на пострадянському просторі на основі втручання у внутрішні справи сусідніх країн. Згідно з оновленою Воєнною доктриною України, російський військовий контингент на території Придністров'я відноситься до актуальних військових загроз. Відповідно виведення російських військ і озброєнь з регіону розглядається як головна передумова вирішення Придністровського конфлікту.

Зі свого боку Румунія також закликає Євросоюз вживати активніші дії, спрямовані на відхід російських військ з Придністров'я. Представники країни в європейських структурах наполягали на тому, що російські війська у Придністров'ї «заважають прогресу по ключовим напрямкам європейської політики сусідства» і закликали ЄС проводити «більш сміливу і амбітну політику» щодо країн-сусідів: «потрібно робити більше для тих, хто вирішив слідувати європейським шляхом» [19].

На даний момент усі моделі врегулювання конфлікту, запропоновані сторонами і посередниками, виходять з принципу збереження територіальної

цілісності Молдови, однак мають різні погляди на питання про адміністративно-правовий статус Придністров'я. У 2016 р. та 2017 р. Рада міністрів закордонних справ ОБСЄ виступила з низкою заяв, які передбачали «особливий статус» ПМР у складі РМ. Ці ініціативи підтримав президент Молдови І. Додон, проте вони не отримали свого втілення - формально через те, що до процесу їх розробки не були залучені представники ПМР.

Перерозподіл впливу на користь нових центрів політичного тяжіння на пострадянському просторі актуалізував проблему Придністровського конфлікту. Подальше зближення Молдови (як і України) з Євросоюзом зачіпає геополітичні інтереси Росії, а отже призводить до зміни статус-кво у регіоні. Відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС, яку підписала Молдова 27 червня 2014 р., вона бере участь у військових програмах під командуванням Євросоюзу. Оскільки європейські військові програми здійснює НАТО, підписання цього документа свідчило, що РМ буде приймати участь у програмах цього блоку. Вже у березні 2015 р. війська Молдови і США провели спільні «антитерористичні навчання» безпосередньо на території миротворчої відповідальності РФ, у Зоні безпеки Молдово-Придністровського конфлікту.

Посилення позицій північноатлантичного блоку у регіоні, який завжди був зоною «життєвих інтересів РФ», проявило себе резолюціями: США про визнання Молдови та України в якості союзників; НАТО про готовність надавати «всебічну підтримку» у зміцненні національної безпеки Молдови; України про денонсацію угод з Росією про постачання російських миротворців у Придністров'ї. Відповідною реакцією Москви стали заяви зовнішньополітичного відомства та Міноборони РФ щодо ускладнення виконання місії із забезпечення миру і спокою на Дністрі та можливої ескалації конфлікту в регіоні [20].

Придністров'я історично знаходиться у сфері політико-економічного та гуманітарного впливу Росії. У Москві є договірні зобов'язання перед Тирасполем, з яким підписана серія міжвідомчих угод. З моменту її утворення, у Придністровській Молдавській Республіці були збережені практично всі види пільг, що існували ще за часів Радянського Союзу, а фонд соціальних виплат формувався переважно за рахунок російського фінансування.

Економіка Придністров'я практично повністю орієнтована на Росію. Російський капітал, якому належать основні експортери ПМР, контролює головні підприємства республіки. Однак торгівельно-економічні, як і воєнні відносини, з Москвою, значним чином ускладнює відсутність спільного кордону між партнерами. Територія невизнаної республіки, фактично, є анклавом, відділеним від Росії Україною і Молдовою - країнами, які підписали угоди про асоціацію з ЄС. Оскільки Європейський союз не визнає Тирасполь, на разі ПМР перебуває у досить скрутному становищі.

До недавнього часу незалежне існування невизнаної республіки підтримували субсидовані державою підприємства, які досить упевнено працювали. Однак, після підписання Угоди про асоціацію Молдови з ЄС, як і прогнозували експерти [21], виробники Придністров'я потрапили до зони ризику, оскільки для виходу на зовнішні ринки їм доводиться реєструватися у

Кишиневі, а це означає нерівні умови конкуренції з молдовськими компаніями, для яких набув чинності фактор Угоди.

Нові умови здійснення зовнішньо-торгівельної діяльності сприяють посиленню економічної ізоляції республіки, господарство якої значною мірою орієнтовано на ринкові відносини (на зв'язку Україна-ЄС-Молдова, за даними Державного митного комітету Придністров'я, припадало 83% придністровського експорту [22]). Бюджетоутворюючі підприємства ПМР поступово підпадають під санкції: виробництво втрачає ринки збуту і все більш гостро потребує не лише інвестицій, а й фінансової санації з боку власників. У цій ситуації підприємства ПМР спираються на підтримку з боку Росії: у структурі придністровського експорту частка РФ збільшилася з 10% в 2018 р. і до 13% в 2019 р. Водночас, у цілому, експорт з Придністров'я за підсумками дев'яти місяців 2019 р. скоротився на 7% [23].

Керівництво ПМР підкреслювало, що «у Придністров'ї вдячні за величезну підтримку і допомогу, зокрема, матеріальну, яку надає Російська Федерація» та констатували, що «надії придністровців пов'язані тільки з Росією» [24]. Тирасполь оголошував про небажання вливатися разом з Молдовою в ЄС і, тим більше, приєднатися до Румунії, та виявляв наміри рухатися у бік тісного союзу з Росією. На всенародному референдумі восени 2006 р. придністровці переважною більшістю голосів (97%) висловилися за приєднання до РФ. Цієї лінії дотримується і чинний президент Придністров'я В. Красносельський, який неодноразово підтверджував курс Придністров'я на зближення з Росією. Однак, процес реінтеграції передбачає офіційне визнання Придністров'я (на зразок Абхазії і Південної-Осетії), а також розв'язання проблем юридичної та територіальної роз'єднаності з Росією.

Вирішення проблеми економічної ізоляції Придністров'я вимагає забезпечення сухопутного транзиту вантажів і людей по території Причорномор'я і через Лівобережну Україну. Свого часу Придніпровська сторона прагнула домогтися від України гарантії прямого залізничного зв'язку між Тирасполем і РФ. Розглядалися можливості будівництва потужного аеровузлу РФ в Придністров'ї. З метою переходу на безпосередню пряму торгівлю з Придністров'ям, минаючи Кишинів, також висувалися пропозиції введення митників РФ на прикордонному пункті в Кучугурах (на кордоні з Одеською областю). Важливим кроком, за словами чинної на той час голови МЗС ПМР Н. Штанкі, у цьому контексті могла стати адаптація, а потім - і уніфікація законодавства, щоб прийняти (в міру можливості) федеральне законодавство РФ на території Придністровської Молдавської Республіки. Відповідно мова могла йти про зміну конституції Придністров'я, зокрема статті 58-1, як свого часу пропонував президент ПМР Є. Шевчук [25].

Однак виходячи з відсутності гарантій подальшої політичної стабільності у регіоні, Москва наразі не готова вкладати у невизнану республіку як політичний так і фінансовий капітал. Зовнішньополітичне відомство Росії демонструє досить суперечливу щодо Придністровської Молдавської Республіки позицію. Керівник зовнішньополітичного відомства Росії – С. Лавров, який

неодноразово стверджував, що Москва може визнати незалежність Придністров'я у серпні 2019 р. на форумі «Територія сенсів» підкреслив, що Російська Федерація не визнавала Придністров'я і продовжує вважати його складовою частиною Республіки Молдова (РМ), нехай і на певних умовах [26].

Вирішення питання про правовий статус Придністров'я вимагає пошуку розумних компромісів Придністровської Молдавської Республіки з РМ, що значною мірою залежить від зовнішньополітичного курсу, обраного новим урядом у Кишиневі. Проблемою є те, що Молдова і досі не представила офіційне бачення того, як і на яких підставах буде здійснена реінтеграція. Під час передвиборчої президентської кампанії 2016 р. І. Додон зазначав, що федералізація є єдиним вирішенням Молдово-Придністровського конфлікту. Однак після свого обрання президентом, озвучуючи офіційну позицію Кишинева, змінив формулювання, на «особливий статус» для ПМР. У вересні 2019 р. І. Додон заявив про готовність надати Придністров'ю «широку автономію», проте ці ініціативи викликали критику з боку чинного на той час голови уряду і партнера по коаліції – М. Санду, яка підтримує ідею унітарної держави. За роки свого перебування на посаді президента І. Додон неодноразово зустрічався з президентом Придністров'я В. Красносельським, однак, незважаючи на реалізацію низки проектів з підвищення заходів довіри, спільне бачення шляхів вирішення проблеми так і не було знайдено. Тираспольський лідер підкреслював, що про об'єднання з Молдовою говорити не має наміру, і підтверджував курс Придністров'я на незалежність. Напередодні нових президентських виборів у Молдові немає ніякої визначеності щодо того, яка зовнішньополітична лінія у підсумку візьме гору і питання про статус ПМР залишається відкритим.

Вирішення придністровської проблеми тісно пов'язане з позицією Молдови щодо відмови від позаблокового статусу та приєднання до НАТО. Невиключено, що Молдова надасть широку автономію Придністров'ю, в обмін на гарантії проведення нею нейтрального курсу. Президент РМ запропонував розглядати «стратегію з просування міжнародного визнання статусу постійного нейтралітету Молдови» у якості одного з «ключових позитивних чинників» процесу розвитку діалогу з придністровської проблематики (відповідне бачення ситуації було представлено І. Додоном з трибуни ПАСЕ 29 січня 2020 р.) [27]. регулювання придністровської проблеми залежить характер відносин між Росією, Молдовою, Україною та низкою інших країн, для яких регіон Придністров'я має непряме, але від цього не менш важливе значення. Однак геополітичний статус конфлікту зтягує його розв'язання, оскільки збільшення зацікавлених сторін значно ускладнило процес вирішення питання про правовий статус ПМР.

Список використаних джерел і літератури:

1. Осталеп В. Внешняя политика Молдавии: 1991-2014 годы. URL: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/13/14#>

2. Нантой О. Истоки и перспективы разрешения приднестровского конфликта Молдова-Приднестровье. Общими усилиями – к успешному будущему: Переговорный процесс. Кишинев, 2009. С. 52-71.
3. Мынзэрарь Д., Соловьев В., Никулин В. Роль России в урегулировании приднестровского конфликта. URL: <http://www.eurasianhome.org/xml/t/expert.xml?lang=ru&nic=expert&pid=1031>.
4. Матяш В. Приднестровский конфликт: проблемы и перспективы урегулирования. М.: Дипломатическая академия МИД России, 2002. С. 17.
5. Колосов В., Заяц Д. Молдова и Приднестровье: национальное строительство, территориальные идентичности, перспективы урегулирования конфликта. *Вестник Евразии*. 2001. № 1. С. 88-122.
6. Галинский И. Международное признание Приднестровья как безальтернативная перспектива. *Исторический вестник Приднестровской Молдавской Республики*. 2007. № 1. С. 4-7.
7. Дюкарев В. Дубоссары 1989-1992 гг. За кулисами политики. Тирасполь: Упрполиграфиздат. 2000. 421 с.
8. King Ch. Eurasia letter: Moldova with a Russian face. *Foreign policy*. 1994/95. № 97. P. 106-120.
9. K chler F. The Role of the European Union in Moldova’s Transnistria Conflict. Stuttgart& Hannover: Ibidem Verlag, 2008. 146 p.
10. Lynch D. Russian peacekeeping strategies in the CIS. The case of Moldova, Georgia and Tajikistan. L. : Russia & Eurasia Programme, 2000. XI, 265 p.
11. Гибридная война в Молдове: российские военные начали спецоперацию. URL: <https://prm.ua/ru/gibridnaya-voyna-v-moldove-rossiyskie-voennyie-nachali-spetsoperatsiyu/>
12. Кревельд М. Трансформация войны. Пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Бук, 2005. 344 с.
13. Родачин В. Гибридные войны и обеспечение национальной безопасности России. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/gibridnye-voyny-i-obespechenie-natsionalnoy-bezopasnosti-rossii/viewer>
14. Филипенко А. «Первая гибридная»: приднестровский конфликт в контексте российско-украинского конфликта. URL: <http://ava.md › 2017/05/25 › pervaya-gibridnaya>
15. Дугин А. Основы Евразийства. М., 2002. URL: <http://konservatizm.org/konservatizm/books/201012110209-2.xhtml>
16. Гусев Л.Ю. Национальные интересы России в Молдавии и Приднестровье. Круглый стол Центра «Новая Политика». URL: <http://www.novopol.ru/-natsionalnyie-interesy-i-rossii-v-moldaviiipridneestr-text1799.html>
17. Путин утвердил новую военную доктрину. URL: <http://www.newsru.com/russia/26dec2014/doctrine.html>
18. Ющенко и Бесеску займутся урегулированием Приднестровского конфликта. URL: <http://www.vreamea.net/news/2005-04-21/16:39:23.html>
19. Приднестровская Молдавская Республика. *ИА REGNUM*. URL: <https://regnum.ru/news/polit/1933153.html>

20. Сенат США потребував від РФ вийти з Придністров'я. URL: <http://forpostpmr.ru/politica/2014/07/26/>
21. Ткач С. ЄС по-хозяйски устанавлює «рубежі» на Дністрі, а що Росія? URL: <http://www.newscom.md/rus/es-po-hozyajski-ustanavlivaet-rubezhi-na-dnestre-a-hto-rossiya.html>
22. Статистика Митного комітету Придністров'я. URL: <http://customs.tiraspol.net/content/view/689/148/>
23. Доля Росії в експорті з Придністров'я зросла до 13%. ІА REGNUM. 24 жовтня 2019. URL: <https://regnum.ru/news/economy/2757398.html>
24. Глава МІД ПМР: Проти Придністров'я ведеться «гібридна війна». URL: <https://regnum.ru/news/polit/1933153.html>
25. Рішення Президента ПМР № 631рп. URL: <http://president.gospmr.ru/ru/news/rasporiazhenie-prezidenta-pmr-no631rp-o-proekte-konstitucionnogo-zakona-pridnestrovskoy>.
26. Придністров'є оголосило кордон з Молдовою державною. URL: http://www.ng.ru/cis/2019-08-19/1_7653_moldavia.html].
27. Додон готов обговорювати «особливий статус» Придністров'я в складі Молдови. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2843577.html>

УДК 94(673.13)‘1960’

Латенко В.С.

ПРОБЛЕМА ВІЙНИ І МИРУ НА ПОЧАТКУ КОНГОЛЕЗЬКОЇ КРИЗИ В 1960 Р.

Стаття присвячена питанню війни та миру в історії конголезької республіки на ранньому етапі її становлення. Проілюстровано найбільш важливі події першого півріччя після здобуття незалежності у 1960 р. Особливу увагу приділено дослідженню передумов конголезької державності, формування владних еліт, суперечностям в їх середовищі, виникненню сепаратистських рухів у провінціях Південне Касаї та Катанга, початку миротворчої місії ООН в Конго та в цілому першому етапу Конголезької кризи.

Проаналізовано вплив внутрішніх та зовнішніх факторів, що сприяли активізації військового загострення або ж мирного державотворчого процесу. Виявлено характер впливу біполярного протистояння часів Холодної війни на розвиток ситуації в Конго в 1960 р. Надано короткий опис діям основних зовнішньополітичних гравців на початку Конголезької кризи – США, СРСР та Бельгії, із визначенням деструктивної або ж стабілізуючої ролі кожної зі сторін.

Ключові слова: *Конго, Конголезька криза, Патріс Лумумба, Бельгія, США, СРСР.*